

Televisie en de geestelijke hygiëne van het kind

DOOR DR D. ARN. VAN KREVELEN*

Psychiaters zijn over het algemeen geneigd de invloed van de televisie op het kind schadelijk voor zijn geestelijke gezondheid te achten. Zij hebben gewezen op de „hypnotizing seductive influence” (*Meerloo*), op de bevordering van de passiviteit en de prikkeling van erotische fantasieën (*Glynn*), op de scheve voorstelling die het kind zich van goed en kwaad leert vormen (*Timme*), op de aantrekkelijkheid die het beroep van misdadiger voor veel kinderen krijgt (*Podolsky*), op de mogelijke betekenis van de televisie als leerschool in criminaliteit voor onevenwichtige pubers (*Banay*). Men moge tegenwerpen dat deze psychiaters, door hun werkring in aanraking gekomen met minus-varianten van de maatschappij, hun meningen door inductieve redenering hadden gevormd, men moge *Trimbos* bijvallen dat door het ontbreken van voldoende gegevens nog niemand in staat is een antwoord te geven op de vraag, of de televisie nadelig is voor de geestelijke gezondheid, toch valt het niet te ontkennen dat de beeldbuis voor sommige kinderen een risico inhoudt waartegen de ouders hen dienen te vrijwaren.

De psychiater *Lawrence Z. Freedman* erkent weliswaar dat tot dusver het wetenschappelijke bewijs voor de toeneming van „schizoid” gedrag onder kinderen na de opkomst van de televisie niet is geleverd en dat evenmin het verband tussen de hogere frequentie van jeugdmisdadigheid en het kijken naar de televisieprogramma's is aangetoond, maar toch is hij er van overtuigd dat de antwoorden op deze open gebleven vragen ons niet zouden verheugen. Twee feiten staan voor hem vast: het Amerikaanse kind brengt gemiddeld twee à drie uur per dag voor het beeldscherm door en gedurende deze uren is het getuige van veel gewelddaden en moorden.

Op grond van het onderzoek van *Hilde T. Himmelweit c.s.* mag worden aangenomen dat Engelse kinderen in de leeftijdsgroep van 10-14 jaar gemiddeld elf tot dertien uur per week naar de televisie kijken, dat is dus iets minder dan twee uur per dag. Uit een uitgebreid Amerikaans onderzoek (*Wilbur Schramm c.s.*) blijkt, dat de kijktijd voor kinderen uit dezelfde leeftijdsklasse een half tot anderhalf uur meer bedraagt. Kinderen van 5 jaar brengen het al tot een gemiddelde van twee uur en twintig minuten. De kijktijd bereikt zijn maximum omstreeks het 13e jaar, daarna neemt de belangstelling (verslaving?) af, om in de twaalfde klas ongeveer evenveel te bedragen als in de tweede, te weten ruim twee uur.

Een vergelijking met een in 1951 door Batty verricht onderzoek leert, dat er in een periode van acht jaar weinig van verzadiging te merken is. Hierbij dient te worden aangete-

kend dat het onderzoek van 1951 in Ann Arbor (28.000 inwoners) en dat van 1959 in San Francisco (800.000 inwoners) plaats vond, wat een verschil in televisiedichtheid van omstreeks 400 procent betekent (16 procent van de gezinnen tegenover 80 procent).

De betekenis van de kijktijd houdt uiteraard ten nauwste verband met de inhoud van de waargenomen programma's. Immers, deze inhoud bepaalt of de tijdsbesteding nuttig of schadelijk is. Toch is de kwantiteit niet zonder belang. Om te beginnen valt de bedtijd voor de kinderen op een later tijdstip, in de Engelse televisie-gezinnen gemiddeld twintig minuten later dan in de gezinnen uit de controlegroep, die ten tijde van het onderzoek (nog) niet over een televisietoestel beschikten.

Het volgende staatje, dat ik ontleen aan de Amerikaanse gegevens, geeft een beeld van de bedtijd van jeugdige kijkers uit de middenstand van een voorstad van San Francisco op een willekeurige dag van de week (woensdag):

kleuterklas	8.10
1e klas	8.26
2e klas	8.13
3e klas	8.59
4e klas	8.49
5e klas	9.06
6e klas	9.32

Men dient er rekening mee te houden, dat deze tijden gemiddelden zijn, met andere woorden dat er sommige kijkers zijn die een half à één uur later naar bed gaan dan hun leeftijdgenoten zonder televisie.

Zowel uit het Engelse als uit het Amerikaanse onderzoek blijkt dat de kinderen met de laagste intelligentie het langst naar de televisie kijken. De voor de hand liggende vraag is die naar de schoolprestaties. De helft van de hierover geïnterpelleerde Engelse onderwijzers was de mening toegedaan, dat het langdurige kijken met het daaruit voortvloeiende tekort aan nachtrust tot stoornissen van de aandachtconcentratie leidt. Een van de naar haar ervaringen gevraagde Amerikaanse onderwijzeressen vertelde dat zij op sommige dagen elk uur de ramen wijd open moest zetten en de kinderen lichaamsbeweging moest laten maken om hen wakker te houden. Bij een schoolgeneeskundig onderzoek in Hamburg (*von Harnack*) trad aan het licht dat een kind, dat wegens moeite met het inslapen door de huisarts met valeriaan werd behandeld, geen avond vóór negen uur in zijn bed kwam, omdat het naar de televisie moest kijken. Zelf beschik ik eveneens over dergelijke uitspraken van onderwijzers. Ofschon het ons op dit punt aan statistisch betrouwbare gegevens ontbreekt, meen ik dat wij deze ook niet nodig hebben. Het gezonde verstand zegt ons,

* Lector in de kinderpsychologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

dat een kind zijn bedrust nodig heeft en dat elke opwinding kort voor het slapen gaan dient te worden voorkomen.

Waarom wordt de kijktijd onttrokken? Niet in de eerste plaats aan de voor de slaap bestemde tijd, maar aan de middaguren na de schooltijd.

De volgende tabel licht ons in over de wijze waarop kinderen uit San Francisco hun vrije tijd indelen (in procenten):

leeftijd	huiswerk	spel	televisie	andere media tezamen (radio, film, boeken, stripverhalen, kranten)
5- 8	5,8	51,9	27,7	14,6
9-10	11,5	42,3	26,2	20
11-12	15,8	32,6	26,9	24,7

Gedurende de schooljaren blijft de hoeveelheid kijken vrijwel gelijk, niettegenstaande de vermeerdering van het huiswerk en de toeneming van de belangstelling voor lectuur. De radio komt op het tweede plan, het bioscoopbezoek vraagt weinig tijd. Tijdwinst ontstaat doordat tijdens het maken van het huiswerk naar de radio geluisterd of met een half oog naar de televisie gekeken wordt. Van het spel, alleen of in groepsverband, wordt het meeste opgeofferd.

De keerzijde hiervan is, dat de kinderen meer tijd in de huiselijke kring doorbrengen. Een van de sprekende voordelen van de televisie is haar betekenis als bindmiddel. De televisie heeft de huiselijkheid in sterke mate bevordert. Een nadeel is dan weer dat de leden van het gezin in passiviteit aan elkaar zijn gebonden. De televisie-huiselijkheid is een passief naast-elkaar, niet een actief met-elkaar zijn. Wanneer een van de kinderen de wens bij zich zou voelen opkomen zich actief met iets bezig te houden, moet het zich buiten de kring begeven, want in de huiskamer heerst de televisie. Zelfs wanneer het zou willen spreken, stoort dit de anderen. Onlangs ontmoette ik een vader die het gedrag van zijn zoon bij de televisie als hinderlijk ondervond, omdat dit de behoefte had telkens om explicatie te vragen.

Bevordert het kijken naar de televisie de passiviteit? Mijn antwoord hierop luidt, ook zonder de steun van statistische gegevens, bevestigend. In dit verband wil ik de reeds genoemde psychiater Glynn citeren: „There are endless differences between children playing tag or cops and robbers and watching even the most action-filled Western; even between walking to the movies once a week and just switching on television by reaching out.” Er is naar voren gebracht dat het kind van nature actief is. Maar hiertegenover staat dat de televisie aan zijn behoefte aan bezig-zijn niet tegemoet komt. Zij fungeert niet als de moeder of de onderwijzeres, die het kind met behulp van verteluurtsjes er geleidelijk toe brengt eigen initiatief te tonen, zelf iets te ondernemen, zich ergens voor in te spannen. Ik heb kinderen ontmoet die geen enkele hobby hadden ontwikkeld, omdat hun vrije-tijdsbesteding uitsluitend

de televisie gold. Ook de Engelse onderzoekers moesten constateren dat de televisie de jeugdige kijkers niet tot het meedoen aan wedstrijden, het bezoeken van musea, het cultiveren van liefhebberijen had gestimuleerd. De bevordering van de passiviteit — of de invloed van het ontbreken van activerende prikkels — is duidelijk waarneembaar bij kinderen, die van huis uit minder vitaal zijn. In de tweede plaats speelt de tijdsduur van het kijken, die trouwens in wisselwerking staat met de vitale aard van het kind, een grote rol. Tenslotte is de inhoud van het programma een factor van betekenis: op ontspanning gerichte programma's zijn bepaald niet geschikt om de activiteit van het kind te vergroten.

De duur van de kijktijd hangt samen met de emotionele gesteldheid van het kind. Het kind kijkt niet naar de televisie om te leren, aldus de conclusie van de Amerikaanse onderzoekers. Dat de smaak kan worden verbeterd, was een van de ervaringen van de Engelse onderzoekers: als er maar één kanaal beschikbaar was, leerden de kinderen programma's waarderen, die zij vroeger niet zelf zouden hebben gekozen. De gevolgtrekking uit het Amerikaanse onderzoek is, dat kinderen kijken om aan hun verveling te ontkomen of om hun problemen te vergeten.

Hierbij wordt, naar mij voorkomt, één belangrijk ding over het hoofd gezien, te weten dat kinderen ook uit gewoonte kijken. Het kind van heden groeit met de televisie op. De televisie is de onafscheidelijke metgezel van het kind. De Amerikaanse onderzoekers berichten over gezinnen, waar de televisie als baby-sitter dienst doet, waar men de zuigeling duimend in zijn wieg voor het televisie-apparaat kan aantreffen.

De invloed van het milieu, evident als deze reeds moge zijn, kan men in cijfers uitdrukken door het aantal uren, dat de ouders en oudere kinderen uit het gezin plegen te kijken, te vergelijken met de kijktijd van het kind. Zoals te verwachten is, bestaat er een correlatie tussen de televisiegewoonte van het gezin en die van het kind.

Dat het langdurig kijken naar de televisie het gezichtsvermogen van het kind zou schaden, laat zich uit de statistische gegevens niet afleiden. Hilde Himmelweit c.s. vond onder de jeugdige kijkers niet méér kinderen met visusklachten dan in hun controlegroep. Dat het beeldscherm als een stroboscoop zou werken en dus epileptische insulten zou opwekken, is mij tot op heden nooit gebleken.

Tot zover over de kwantiteit van het kijken naar het beeldscherm. De kwaliteit van het waargenomen is daarvan in zoverre niet los te denken, dat de kijktijd bepaalt of het kind programma's voor volwassenen te zien krijgt of niet. Wanneer de magische kracht van het bewegende beeld de jeugdige kijker gevangen houdt, blijft het niet bij de programma's die voor de jeugd bedoeld zijn. Uit het Engelse onderzoek bleek dat slechts 10 procent van de circa 1000 geobserveerde kinderen de gelegenheid werd ontnomen naar de uitzendingen voor vol-

wassenen te kijken. De Amerikaanse onderzoekers deden de ervaring op, dat een groep zesde-klaspers vijf maal zo veel voor volwassen kijkers bestemde programma's zag als uitzendingen voor kinderen. Ook in ons land is het niet meer ongewoon dat kinderen de niet voor hen bedoelde programma's zien. In veel gezinnen is het gebruikelijk de kinderen op zaterdagavond te laten opblijven om de uitzending tot het einde toe te kunnen bijwonen.

Hiermede dient men dus rekening te houden, wanneer men zich een oordeel wil vormen over de invloed van de televisie op het schoolgaande kind. Het kind komt in aanraking met de wereld der volwassenen op een manier, die volkomen afwijkt van zijn dagelijkse confrontatie met die wereld. Het merendeel van wat zich op het beeldscherm presenteert, verschilt hemelsbreed van hetgeen de kinderen in hun eigen omgeving ervaren. Het voor volwassenen bestemde programma dient hoofdzakelijk hun verstrooiing; slechts een klein deel is wetenswaardig, de hoofdschotel is amusement, spel, dans, variété, kortom een schouwtoneel. Weliswaar wordt het vermaak het kind binnenskamers aangeboden, maar dit neemt niet weg dat de televisieprogramma's — en hierin verschillen zij principieel van de radio-uitzendingen — het kind in een andere wereld binnenleiden, een wereld die, omdat zij spectaculair moet zijn, ook wel anders moet zijn: crimineel (in Amerika en Engeland), erotisch (in ons land), sensationeel, kortom ongewoon.

Ook de kinderpsychiater, wie de geestelijke gezondheid van het opgroeiende kind ter harte gaat, vraagt zich bezorgd af, welke uitwerking de televisieprogramma's — niet de televisie — op de cultuur, beter: culturen, zullen hebben. Het grootste gevaar van de televisie zie ik in de niet te miskenen functie van gelijkenschakelaar. De psychiater Freedman heeft dit probleem voor de Verenigde Staten opgeworpen: „An almost continual stream of identical audiovisual communications pours from a relatively few centers into all parts of the country, into all strata of society, and to virtually every age group over two. This social role of television transcends the psychiatric questions.” Het valt in het oog dat de televisieprogramma's internationaal zijn (wat hun onderlinge uitwisseling vergemakkelijkt); zelfs in ons land waar de verschillende zuilen elk hun eigen bijdragen tot het „culturele” programma leveren, wordt men telkens weer getroffen door de uniformiteit van de inhoud. Voor de meeste kijkers betekent dit een gewinning aan een levensstijl, die zich het best met het begrip subtopia* laat vergelijken. Juist voor het kind is dit bijzonder gevaarlijk, omdat het nog niet voldoende in een cultuurmilieu is ingegroeid, zodat het licht in verwarring komt. Traditionele waarden, die de kracht van bepaalde bevolkingsgroepen uitmaken, dreigen te worden ondermijnd.

Een en ander laat zich goed illustreren aan de

* Dit in Engeland ontstane neologisme is een samenstelling van utopia en suburb, waarbij het begrip suburb als prototype van wansmaak geldt.

hand van de kennis, welke het jonge kind door middel van de televisie opdoet. Het is een van de verdiensten van het Amerikaanse onderzoek daarvan een duidelijk beeld te hebben gegeven. Vergelijking van een groep kinderen uit een Canadese stad, waar de televisie niet was doorgedrongen, met die uit een even grote stad in Canada, waar beelden uit verschillende kanalen konden worden opgevangen, bracht aan het licht dat zowel de domme als de knappe kinderen uit de televisiestad met een grotere woordenschat op school kwamen dan hun leeftijdgenoten uit de van televisie gespeende plaats. Bovendien kon worden aangetoond dat de verwoeke kijkers meer actuele woorden tot hun beschikking hadden dan de gematigde. Uit een onderzoek in hogere klassen bleek echter, dat de televisie een zeer specifieke kennisbron vertegenwoordigde. De kinderen, die vaak keken, blonken uit in de kennis van namen van zangers en bandleiders, de gematigde kijkers wisten meer schrijvers en staatslieden op te noemen. Dit wil dus zeggen dat de opvoedende waarde van de televisie in het land van onderzoek beperkt bleef tot het terrein van de lichte muze. Het zou interessant zijn hier te lande een soortgelijk onderzoek in te stellen.

In de Verenigde Staten bestaat de gelegenheid profijt te trekken van televisie-uitzendingen die de volksoontwikkeling beogen. In de programma's van deze stations komen geen cowboy-films, geen „thrillers”, geen variété-voorstellingen voor, maar deze zijn gewijd aan klassieke muziek, aan ballet en volksdansen, aan leerzame onderwerpen. De belangstelling van de kant van de kinderen, ofschoon niet overmatig groot, komt overeen met die van de volwassenen, hetgeen ons niet behoeft te verwonderen. In de loop van de jaren neemt de interesse van de jeugd evenwel snel af. Terwijl in de zesde en achtste klas 15 tot 20 procent van de leerlingen tenminste eens per week naar de leerzame uitzendingen kijkt, bedraagt het aantal belangstellenden in de tiende klas nog maar 10 procent en in de twaalfde klas niet meer dan enkele procenten. Het aantal van hen die niet of sporadisch naar de programma's kijken, bedraagt in de zesde klas 79 procent, en in de tiende klas 89 procent. Het is verleidelijk de verklaring daarin te zoeken, dat de eigen mening van de pubers in de richting gaat dat de televisie er niet is om zich in te spannen, maar om zich te ontspannen. Maar het is ook denkbaar dat zij, die hun kennis willen verrijken, andere wegen dan die van de audio-visuele massamedia hebben ontdekt.

In ons land heeft Trimbos de vraag opgeworpen of zij, die de verantwoordelijkheid voor de programma's dragen, „wel voldoende geëquipeerd zijn en gesteund worden om de volle verantwoordelijkheid voor deze volksmedia in sociaal-cultureel en psychisch-hygiënisch opzicht op zich te kunnen nemen.” En hij laat deze vraag vergezeld gaan van de waarschuwing, dat het een misvatting is „dat gericht sociaal-cultureel vormingswerk per se saai en vervelend is voor een primair op ontspanning belust publiek.” Hilde Himmelweit en haar medewerkers

deden de ervaring op dat beperking van de keuzemogelijkheden, gezien de aantrekkingskracht van het beeldscherm voor het kind, in staat was de smaak te verbeteren: „quite a number of children chose to see such (educational) programmes and in fact enjoyed them.”

Enige tijd geleden heeft een van onze omroepverenigingen de rubriek „commentaar” op de klachten van kijkers in haar uitzendprogramma opgenomen. Een van de besproken klachten betreft het volgende: Toen een aangekondigd operetteprogramma voor de uitzending van een voetbalwedstrijd had moeten wijken, voelden sommige kijkers zich teleurgesteld. Zij tekenden schriftelijk bezwaar aan, niet tegen de keuze van het sportprogramma maar tegen het feit, dat de operette was komen te vervallen en niet het „kakeelprogramma” van het op dezelfde avond uitgezonden literaire forum. De programma-leiding liet haar kans voorbijgaan deze exponenten van subtopia beter begrip bij te brengen en hun smaak te verbeteren. In plaats daarvan putte zij zich uit in verontschuldigheden, zodoende tevens een bewijs leverend van het ontbreken van besef van eigen verantwoordelijkheid.

Keren wij terug naar de vraag, in hoeverre de doorsneeprogramma's, waarnaar kinderen plegen te kijken, schadelijk zijn voor hun geestelijke gezondheid. In hoeverre is het denkbaar, dat het psychisch evenwicht van de jeugdige kijker gevaar loopt? Dit is een probleem, waarmee de kinderpsychiater te maken krijgt. Deze kan zich voorstellen, dat sommige uitzendingen het kind bang en gespannen maken. Dan houdt de vraag hem bezig in hoeverre de wereld van de volwassenen de geleidelijke rijping van het kind zou kunnen verstoren. Voorts verontrust hij zich erover, dat het evenwicht tussen fantasie- en werkelijkheidsbeleven wordt verbroken. Tenslotte dient zijn veronderstelling op haar juistheid te worden getoetst, dat het kijken naar de televisie het driftleven van het kind zo eenzijdig voedt, dat zijn mogelijkheden tot aanpassing aan de gemeenschap verloren gaan.

Uit een in Engeland gehouden steekproef bleek dat het voor de kinderen mogelijk was in de tijd van één week zeventien spannende voorstellingen te zien, die in de namiddag en de vroege avonduren — de uren waarop de jeugd zich voor het beeldscherm placht te bevinden — werden uitgezonden. Deze draaiden zonder uitzondering om hetzelfde hoofdthema: schennis van de wet en de opsporing en gevangenneming van de misdadigers met list en geweld. In 20 procent van de tussen vijf uur 's middags en negen uur 's avonds geboden programma's waren gewelddadige handelingen schering en inslag.

Aan enige honderden dertien-, vijftien- en zeventienjarige leerlingen van middelbare scholen in San Francisco werd de vraag voorgelegd, wat voor een programma zij het liefst zouden willen zien, wanneer zij maar naar één programma per week konden kijken. Bovenaan de verlanglijst zette een-derde van de jongens en meisjes misdaad- en sensatievoorstellingen, op de tweede plaats kwamen de Westerns (24 procent van de jongens) en blijspelen voor de meisjes (19,5 procent). De uitzendingen, welke de Engelse scholieren het meest trokken, waren „crime thrillers” en variétévoorstellingen.

Uit eigen mededelingen van de kinderen blijkt dat de inhoud van de programma's voor hen te sen-

sationeel en te opwindend is. Bijna een derde van de door de Engelse onderzoekers ondervraagde kinderen deelde mede, dat de voorstellingen hen wel eens bang maakten. Veel kinderen gaven toe, dat de moordtonelen en de griezeltafelen niet geschikt voor hen waren. Ook het merendeel van de Amerikaanse schoolkinderen herinnerde zich dat zij wel eens overstuur waren geraakt door het kijken naar de televisie. Op grond van eigen ervaring meen ik te mogen zeggen, dat het aantal kinderen, dat door de in ons land vertoonde, uit de Verenigde Staten overgenomen, „thrillers” nerveuze verschijnselen te zien geeft, in de minderheid is. Bovendien gaat het dan om kinderen die een gevoelig zenuwgestel hebben. Het gaat mij te ver de opvoeding hiervoor verantwoordelijk te stellen, al zijn er natuurlijk gevallen, waarin de ouders, hetzij door overprotectie hetzij door het tegendeel, er niet in zijn geslaagd hun kind een gevoel van veiligheid te geven. Hierbij dient men wel te bedenken dat de Amerikaanse en de Nederlandse televisieprogramma's op dit punt nogal van elkaar verschillen.

Volwassenen schijnen zich te ontspannen door spanning op te roepen. Voor het kind ligt dit anders. Met name het jonge kind, dat de gebeurtenissen op het beeldscherm als „echt” beleeft, dat zich bovendien niet op de voor de volwassenen doorlopend present zijnde gunstige afloop kan instellen, dat zich gemakkelijk met de op het scherm verschijnende personen kan vereenzelvigen, ontleent aan de spannende scènes, die door hun zichtbaarheid zo diep doordringen, uitsluitend onrust.

Erotisch getinte programma's werken op andere wijze verontrustend. Zij beangstigen niet, maar prikkelen de fantasie. Is voor het kind, met name voor de puber, het bijwonen van de vrije omgang tussen de seksen, het getuige zijn van liefdesscènes gunstig voor de ontplooiing van zijn erotiek? Ik waag dit te betwijfelen en wil in dit verband de waarschuwing van Glynn laten horen: „These children are in a peculiar position; experience is exhausted in advance. There is little they have not seen or done or lived through, and yet this is secondhand experience. When the experience itself comes, it is watered down, for it has already been half lived, but never truly felt.” Gezond verstand, niet de statistiek, zal hier de weg moeten wijzen.

Hoe maakt de jeugdige kijker met de wereld der volwassenen kennis, behalve via hun erotische en agressieve uitingen? Het lijdt geen twijfel dat het kind doorgaans op het beeldscherm een andere wereld leert kennen dan die, waarvan het thuis deel uitmaakt. De voor volwassenen bestemde televisieprogramma's handelen in de regel — dit is een internationaal verschijnsel — over mensen die in de een of andere conflictsituatie zijn geraakt: het televisiespel heeft het karakter van een psychologische beeldroman. De volwassenen op het beeldscherm beantwoorden in de verste verte niet aan de imagines, die het kind nodig heeft: de liefhebbende koesterende moeder en de wijze leidinggevende vader. Op het beeldscherm schrompelen zij ineen tot we-

zens die geen uitweg uit hun moeilijkheden weten, even hulpeloos als het kind zelf. De Amerikaan Klapper, zelf geen zenuwarts, heeft deze situatie weergegeven in bewoordingen die menig psychiater uit het hart zijn gegrepen: „Some psychologists and psychiatrists feel that continued exposure to such fare might unnaturally accelerate the impact of the adult environment on the child and force him into a kind of premature maturity, marked by bewilderment, distrust of adults, a superficial approach to adult problems, and even unwillingness to become an adult.” De wereld van de volwassenen heeft voor het kind niets aantrekkelijks, mede doordat de televisiespelen, verre van de bezorgdheid voor de toekomst weg te nemen, een somber beeld geven.

Daarbij komt, dat de ouders die zich voornemen hun kind stukje voor beetje in de doolhof van het leven wegwijs te maken, weinig kans hiertoe krijgen. De televisie kent geen wegen van geleidelijkheid. De wereldwijsheid, door het beeldscherm openbaar, komt onaangediend en onmiddellijk. De voorlichting vindt plaats op eigen terrein en verliest dus veel van het vreemde, dat haar assimilatie zou kunnen bemoeilijken. De kennismaking met de wereld buitenshuis, die binnenskamers tot stand komt, overvalt het kind op een tijdstip waarop het aan de verwerking van de problematiek nog niet toe is. Men is wel eens geneigd de zaak om te draaien en te veronderstellen dat de opgroeiende jeugd rijper is dan de vorige generatie van dezelfde leeftijdsgroep was. Dit wordt door niets bevestigd, integendeel. Toch wordt deze schijn gewekt door het feit dat het kind in de moderne samenleving er toe wordt verplicht zijn jeugd spoedig achter zich te laten. De dertien- en veertienjarige Engelse meisjes, voor wie het groot worden gelijkstond met een schrikbeeld, houden de ouderen voor, dat zij er niet in geslaagd zijn de weg naar de volwassenheid te effenen.

Voorzover men de inhoud van de programma's voor volwassenen mag beschouwen als een factor in een reeks van pathogene invloeden, die de harmonische rijping in de weg staan, moet men met de mogelijkheid rekening houden, dat bij daartoe gepredisponeerde naturen een neurose het gevolg is.

Evenals de film doet het televisiespel het kind, dat geen uitweg uit zijn moeilijkheden ziet, een schijnoplossing aan de hand. Het kind grijpt de gelegenheid aan om zich met de heldinnen en helden van het scherm te vereenzelvigen en zich zodoende in een fantasiewereld te verschansen. Het behoeft geen toelichting, dat het minder om de televisie zelf gaat dan wel om de mogelijkheid ongeschikte programma's te zien. Het verschil tussen de bioscoop en de televisie is uitsluitend daarin gelegen, dat de televisie in het onmiddellijke bereik en steeds beschikbaar is. De televisie krijgt betekenis als doel in zichzelf, doordat zij in staat is afleiding te verschaffen. Dit is de hypnotiserende invloed, die door onze oud-landgenoot Meerloo in het licht is gesteld. Hij beschreef een meisje dat aan televisie verslaafd was

geraakt, doordat zij zich in de schouwspelen een rol zag toebedeeld, welke zij in het werkelijke leven niet kon vervullen.

In dergelijke gevallen heeft de televisie geen andere betekenis dan die van een gemakkelijk bereikbaar hulpmiddel. Bovendien komen deze situaties zelden voor; eigenlijk is het alleen de zenuwarts die er mee in aanraking komt. Wat dit laatste betreft dient te worden opgemerkt, dat het consult met de psychiater pas in een vergevorderd stadium tot stand komt. Het gevaar bestaat dat de ouders de ernst van de toestand niet tijdig onderkennen. Ik herinner mij een meisje dat aan bioscoopbezoek verslaafd was, hetgeen pas werd ontdekt toen het bij de ouders geld ging wegnemen om aan haar steeds sterker wordende behoefte te kunnen voldoen. Het ligt voor de hand dat in gezinnen, waar veel naar het beeldscherm wordt gekeken, de verslaving aan de televisie lange tijd verborgen kan blijven; de ouders hebben geen idee van wat zich in het innerlijk van hun kind afspeelt.

Tenslotte een enkel woord over het verband tussen de televisie en de toeneming van de jeugdmisdadigheid. Herhaaldelijk hoort men de mening verkondigen dat de misdadigheid onder de Amerikaanse jeugd aan de funeste invloed van bepaalde televisieprogramma's moet worden toegeschreven. Het valt niet te ontkennen dat bepaalde programma's — bedoeld als prikkel voor een op sensatie belust publiek — in staat zijn agressie te provoceren. Evenmin lijdt het twijfel dat sommige programma's zich er toe lenen de methodologie van de misdaad te verbreiden, wat Banay tot de uitspraak verlokte, dat „for young disturbed adolescents, TV is a preparatory school for delinquency.”

Naarmate de mensheid steeds sterkere prikkels nodig heeft om zich verstrooiing te verschaffen, dreigt het gevaar van gewenning aan wat eigenlijk buiten de gezichtskring van de normale mens en zeker buiten die van het kind behoort te blijven: de pathologie. Wanneer het kind met de pathologie vertrouwd raakt, is er geen enkele reden hieraan niet zelf deel te hebben, al zou het maar zijn uit een behoefte tot experimenteren. Er zijn diverse voorbeelden beschreven van jonge kinderen, die uit nieuwsgierigheid in koelen bloede misdaden beginnen en zich in het geheel niet bewust waren van de draagwijdte van hun daden. Voor het kind van de kleuterleeftijd geldt dan nog, dat het niet voldoende weet te onderscheiden tussen de schijnwereld van de televisie en de realiteit.

Moet het gezonde verstand ons niet in staat stellen tot het trekken van logische conclusies uit datgene wat zich rondom ons en ook op het beeldscherm afspeelt? De vraag naar de correlatie tussen de frequentie van criminele programma's en de frequentie van de misdadigheid onder de jeugd wordt dan irrelevant.

Laten wij de kwestie eens van de andere kant bezien en de vraag stellen, welke positieve betekenis

de uitzending van criminele en „thriller”-programma's hebben, wanneer wij weten dat er kinderen zijn, tot wier criminaliteit de televisieprogramma's een zij het nog zo bescheiden bijdrage leveren. De overtuiging dat er heel wat zal moeten gebeuren, voor het in Nederland zo ver zal komen dat de jeugd op grote schaal gruweldaden verricht, ontheft ons niet van onze verantwoordelijkheid. De veronderstelling dat „the kind of child we send to television, rather than television itself, is the chief element in delinquency”, ontslaat ons niet van de verplichting alles in het werk te stellen om de inhoud van de televisieprogramma's van zijn pathologische kenmerken te ontdoen.

In het licht van het voorafgaande lijken mij de volgende desiderata met het oog op de bevordering van de geestelijke gezondheid van de jeugd van belang:

A voor de programmaleiding der televisie:

- 1 verdieping van het besef mede verantwoordelijk te zijn voor de opbouw van de geestelijke gezondheid van ons volk in al zijn geledingen; hiertoe kunnen commentaren veel bijdragen;
- 2 wering van pathologische programma's;
- 3 uitbreiding van het aantal opbouwende programma's voor kinderen;
- 4 verschuiving van de voor het kind ongeschikte programma's naar de late avonduren.

B voor de ouders:

- 1 beperking van de kijktijd, zodat de kinderen een behoorlijke nachtrust genieten en gelegenheid overhouden hun huiswerk met aandacht te maken;
- 2 keuring (met inbegrip van afkeuring) van de televisieprogramma's, daarbij rekening houdende met de specifieke behoeften en beperktheden van eigen kinderen;
- 3 discussie van de inhoud van het programma met de kinderen, die hieraan toe zijn;
- 4 kenbaar maken van eigen wensen en bezwaren aan de programmaleiding, juist met het oog op de belangen van de kinderen; de ouders mogen nooit vergeten dat ook zij, door het al of niet laten horen van hun kritiek, de verantwoordelijkheid voor de programma's dragen.

De televisie draagt als medium alle mogelijkheden in zich. Het is de mens, achter de camera en voor het beeldscherm, die het medium hanteert, ten goede of ten kwade. De volwassen mens van heden moet met de televisie leren omgaan om de jeugd het goede gebruik er van te kunnen leren. De ouders van dit tijdsbestek, voor wie de televisie een novum is, hebben een dubbel verantwoordelijke taak, omdat hun kinderen de van hen gekregen maatstaven straks als erfdeel aan komende geslachten zullen overdragen.

Samenvatting. Wanneer men zich een objectief „beeld” wil vormen van de invloed van de televisie op de geestelijke gezondheid van het kind, is men tot dusver voornamelijk aangewezen op twee uitgebreide statistische onderzoeken die in Engeland (1958) en de Verenigde Staten (1961) hebben plaats gevonden. De vrijwel gelijklopende conclusies laten zich overigens niet zonder meer overnemen, voor zover in ons land de kijktijd (nog) korter en de inhoud van de programma's anders is.

Er zijn evenwel ook factoren die algemene betekenis hebben: er is een correlatie tussen de televisiegewoonte van het gezin en die van het kind, er bestaat verband tussen het (lage) niveau van de intelligentie en de (lange) duur van de kijktijd, de duur van de kijktijd bepaalt of het kind programma's voor volwassenen te zien krijgt of niet.

Het grootste nadeel van de televisie wordt gezien in haar functie van gelijkschakelaar: ook bij ons zijn de televisieprogramma's uniform, zodat traditionele waarden dreigen te worden ondermijnd. Twee gegevens uit het Amerikaanse onderzoek verdienen onze speciale aandacht, omdat zij een prognose inhouden. De belangstelling van de opgroeiende jeugd voor culturele uitzendingen wordt met het toenemen van de leeftijd geringer, met andere woorden naarmate de puber onafhankelijker wordt en zijn eigen oordeel zwaarder gaat wegen, krijgt de televisie de functie van ontspanningsinstrument in plaats van die van middel tot ontwikkeling. In de tweede plaats mag men er niet te vast op rekenen dat na verloop van tijd een verzadigingsmoment zal optreden.

In hoeverre bedreigt de televisie het psychisch evenwicht van de jonge kijker? De onmiddellijke voorlichting, die aan de televisie inhaerent is, bereikt het kind in een periode van zijn leven waarin het aan de verwerking van de problematiek nog niet toe is. Op sommige kinderen heeft de televisie een verslavende invloed. Bepaalde — agressieve en erotische — programma's bieden het kind schadelijke prikkels. Het is van gering belang of er een correlatie aanwijsbaar is tussen de frequentie van jeugdmisdadigheid, wanneer het gezonde verstand ons zegt dat de bedoelde programma's voor het kind schadelijk zijn. Enige desiderata worden opgesomd met het oog op de bevordering van de geestelijke gezondheid van de jeugd door middel van de televisie.

Summary. If an objective „picture” is to be formed of the influence of television on the mental health of the child, one is thus far mainly dependent on two extensive statistical investigations which took place in England (1958) and in the United States (1961). The almost similar conclusions cannot be adopted just as they are, in so far as in our country transmission-hours are (still) shorter and the contents of the programmes different.

There are nevertheless also factors of general importance: there is a correlation between the television-habits of the family and those of the child; a relation exists between the (low) level of intelligence and the (long) hours of transmission; the length of transmission determines whether the child sees programmes for adults or not.

The greatest disadvantage of television is considered to be its function of standardizer: our programmes too are uniform, so that traditional values threaten to be undermined. Two data from the American investigation deserve our special attention, because they hold a prognosis. The interest of adolescent youth for cultural programmes decreases as they grow older, in other words as the adolescent becomes more independent and his own opinion grows more weighty, television gains the function of an instrument for recreation instead of that of a medium for education. In the second place it must not be counted on too heavily that after a time satiation will occur.

In how far is television threatening the psychic balance of the young spectator? The immediate information, inherent to television, reaches the child in a period of its life in which it is not yet prepared for dealing with the problems. On some children television has an addicting influence. Certain — aggressive and erotic — programmes give the child harmful stimuli. It is of little significance whether a correlation can be shown between the frequency of these programmes and the frequency of youthful criminality, when common sense

tells us that the programmes in question are harmful for the child. A few desiderata are summed up with a view to promoting the mental health of youth by means of television.

Banay, R. S. (1955) Testimony before the Subcommittee to investigate Juvenile Delinquency, of the Committee on the Judiciary, Unit. States Senate, Eighty-fourth Congress. S. Res. 62. Apr. 1955. Unit. States Governm. Print. Off. Washington D.C.

Freedman, L. Z. (1961) Daydream in a Vacuum Tube, A Psychiatrist's Comment on the Effects of Television. In: W. Schramm a.o.

Glynn, E. D. (1956) Television and the American Character - A Psychiatrist looks at Television. In: W. Y. Elliott, Television's Impact on American Culture. Mich. State Univ. Press, East Lansing.

Harnack, G. A. von (1958) Nervöse Verhaltensstörungen

beim Schulkind, eine medizinisch-soziologische Untersuchung. Georg Thieme, Stuttgart.

Himmelweit, Hilde T., A. N. Oppenheim en Pamela Vince (1958) Television and the Child. Oxford Univ. Press, London.

Klapper, J. (1960) The Effects of Mass Communication. The Free Press, Glencoe.

Krevelen, D. Arn. van (1962) Elseviers Weekblad, 8 sept.

Meerlo, J. A. M. (1954) J. Nerv. Ment. Dis. 120, 290.

Podolsky, E. Cit. in: W. Schramm a.o.

Roeffen, Tineke (1959) Kinderen en Televisie. In: Het kind en zijn ontspanning. J. H. de Bussy, Amsterdam.

Schramm, W., J. Lyle en E. B. Parker (1961) Television in the Lives of Our Children. Stanford Univ. Press, Stanford Calif.

Timme, A. Cit. in: W. Schramm a.o.

Trimbos, C. J. B. (1962) Med. Contact 17, 100.

Huisartsen-diagnostiek

DOOR DR W. BROUWER, HUISARTS TE EMMELOORD

Wanneer wij onder diagnostiek verstaan dat deel van ons medisch denken en handelen, dat zich richt op het verkrijgen van een zo betrouwbaar en volledig mogelijk inzicht in de aard, omvang en ontstaansvoorwaarden van de klachten en (of) aandoeningen welke de patiënten ons voorleggen, dan is het duidelijk dat diagnostiek niet identiek is aan het stellen van een diagnose. Soms is het meer dan het stellen van een diagnose, dat wil zeggen meer dan het etiketteren van een ziektebeeld, bijvoorbeeld wanneer wij ons tevens inzicht hebben verschafte in de ernst of omvang van een aandoening of wanneer we op goede gronden psychosociale factoren in onze diagnostiek hebben betrokken. Soms is het minder, want lang niet altijd is ons diagnostisch eindresultaat een diagnose. Dikwijls komen wij niet verder dan een waarschijnlijkheidsdiagnose, soms is het resultaat zelfs niet meer dan een vage interpretatie van een klacht of symptoom. Ons enige houvast bestaat dan uit het feit, dat wij met min of meer zekerheid de aanwezigheid van enkele ziektebeelden hebben uitgesloten, waardoor wij ons, zij het indirect, tenminste enigszins een indruk hebben gevormd omtrent de ernst van die klacht.

Aangezien in de algemene praktijk niet alleen de therapie, maar ook het verwijzen naar een specialist steunt op onze diagnostische gegevens, respectievelijk het ontbreken daarvan, lijkt het de moeite waard de diagnostiek in de algemene praktijk aan een nadere beschouwing te onderwerpen, te meer omdat opvallend weinig aandacht wordt besteed aan de diagnostische mogelijkheden en beperkingen van de huisarts.

In het arsenaal van onze diagnostische resultaten ontmoeten wij namelijk nosologische diagnoses (psoriasis, distorsie), maar ook vage interpretaties van klachten als bijvoorbeeld buikpijn. Het diagnostisch materiaal tussen deze twee polen is zo gevarieerd, dat enige ordening hiervan noodzakelijk is.

Bij een dergelijke ordening verdienen zowel de pijlers, waarop onze diagnostische conclusies zijn gebouwd, als het niveau van de diagnostische uitkomsten de aandacht.

Een diagnostische conclusie komt in het algemeen tot stand doordat de medicus de inlichtingen, die de patiënt hem verschaft, aanvult met gegevens, welke hij door waarneming verkrijgt, en vervolgens de som hiervan interpreteert tegen de achtergrond van hetgeen hem als ervaring (van anderen en van hemzelf) ter beschikking staat. Zonder te vergeten dat in elke diagnostische waarneming reeds een oordeelsvorming ligt besloten (*Wibaut*), kunnen wij toch wel zeggen, dat anamnese, waarneming, ervaring en interpretatie ons tot diagnostisch inzicht leiden. Het aandeel van elk van deze factoren afzonderlijk is uiteraard in elke diagnostische conclusie verschillend. Het accent kan liggen op een „typische anamnese”, een pathognomonisch symptoom, een empirisch gegeven of op de interpretatie van een opvallende klacht. Bovendien kunnen tijdens het ziekteverloop weer accentverschuivingen optreden.

Tot nu toe stond ons voor ogen een diagnose in de zin van een herkende en geëtiketteerde ziekte-eenheid. Een diagnose, een werkelijke „doorschouwing”, moet echter in een nutshell de theorie in zich bevatten, die over de ziekte bij deze patiënt in haar eenmaligheid is gevormd (*Rümke*). In mijn dissertatie werd een dergelijke „persoonlijke” diagnose aangeduid als een diagnostische omschrijving. In zo'n diagnostische omschrijving leveren psychische en milieugegevens op gelijke wijze als de meer somatisch gerichte gegevens hun aandeel. Ook deze informaties bereiken ons als anamnestiche gegevens en als waarnemingen en worden vervolgens geïnterpreteerd, dat wil zeggen in betrekking gebracht met reeds bekende verschijnselen. Dat psychische verschijnselen niet op dezelfde wijze wor-